

Наталія БАРАНЕНКОВА,

orcid.org/0000-0003-1609-5502

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Чернігівського національного технологічного університету
(Чернігів, Україна) zhadannata@ukr.net

Наталія ЛАШУК,

orcid.org/0000-0002-5181-8545

викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування
Чернігівського національного технологічного університету
(Чернігів, Україна) lashuknata@gmail.com

ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ

Статтю присвячено проблемі застосування навчальних стратегій у процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням здобувачами вищої освіти. Проведено аналіз сучасної науково-методичної літератури й надано визначення поняття «стратегія». Виокремлено базові компоненти стратегій і запропоновано їхню класифікацію відповідно до видів мовленнєвої діяльності. Досліджено структуру й принципи функціонування стратегій. З'ясовано, що навички критичного мислення є одним із факторів формування іншомовної комунікативної компетентності; підвищення ефективності вивчення іноземної мови можливе за допомогою розв'язання проблеми освітнього процесу шляхом формування в студентів умінь критичного мислення. Критичне мислення розглянуто з позиції формування медіакультури, виділено п'ять складників критичного мислення.

Надано приклади практичного застосування стратегій критичного мислення в процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням. Продемонстровано реалізацію стратегій IDEAL і «Ріка проблем» на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням студентів юридичного факультету спеціальності 081 «Право». Наведено етапи розгортання стратегії з поясненням ролі студентів і викладача, запропоновано різноманітні інструменти для реалізації кожного етапу, окреслено ролі й функції викладача. Доведено, що використання стратегій навчання з елементами критичного й креативного мислення надають можливість викладачам іноземної мови інтенсифікувати освітній процес, проблематизувати й підвищити його комунікативну спрямованість. Поєднуючи різні види мовленнєвої діяльності під час занять з іноземної мови й залучаючи інформаційно-комунікативні технології, викладач підвищує мотивацію до вивчення мови. Крім того, застосування навчальних стратегій спонукає здобувачів вищої освіти проявляти самостійність і креативність у розв'язанні проблемних ситуацій, будувати обґрунтовані судження, надаючи логічні аргументи.

Ключові слова: навчальні стратегії, іноземна мова за професійним спрямуванням, критичне мислення, стратегії критичного мислення, проблематизація, комунікативна компетентність, інформаційно-комунікативні технології.

Natalia BARANENKOVA,

orcid.org/0000-0003-1609-5502

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages for Specific Purposes
of Chernihiv National University of Technology
(Chernihiv, Ukraine) zhadannata@ukr.net

Natalia LASHUK,

orcid.org/0000-0002-5181-8545

Teacher at the Department of Foreign
Languages for Specific Purposes
of Chernihiv National University of Technology
(Chernihiv, Ukraine) lashuknata@gmail.com

PROBLEMATIZATION OF THE FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSES LEARNING PROCESS BY MEANS OF EDUCATIONAL STRATEGIES

The article deals with the problem of applying educational strategies in the process of learning a foreign language by students of higher education establishments. The analysis of modern scientific and methodological literature is carried out and the definition of the concept "strategy" is given. The basic components of the strategies are identified and

strategies are classified according to the types of speech activities. The structure and principles of strategy functioning are investigated. It is found that the development of critical thinking is a factor in the formation of foreign language communicative competence. Improving the effectiveness of learning a foreign language is possible by problematizing the educational process by developing students' critical thinking skills. Critical thinking is considered from the standpoint of media culture formation, five components of critical thinking are highlighted.

Examples of the practical application of critical thinking strategies in the foreign language learning process are provided. The implementation of "IDEAL" and "The River of Problems" strategies is presented in English for Specific Purposes classes for students of specialty 081 "Law".

The stages of strategy realization are provided, explaining the role of students and a teacher, various tools for implementation of each stage are offered, the roles and functions of the teacher are outlined. The use of learning strategies with elements of critical and creative thinking is proved to enable foreign language teachers to intensify the educational process, to problematize and enhance its communicative orientation. By combining different types of speech activities during the foreign language classes and engaging information and communication technologies, the teacher increases the motivation of students to learn the language. In addition, the use of educational strategies encourages higher education students to show autonomy and creativity in dealing with problematic situations, to make sound judgments and to provide logical arguments.

Key words: educational strategies, foreign language for specific purposes, critical thinking, critical thinking strategies, problematization, communicative competence, ICT.

Постановка проблеми. Глобальні трансформації сучасного світу й стрімкий науково-технічний прогрес змінюють вимоги роботодавців до ключових компетентностей випускників закладів вищої освіти. Аналітики Всесвітнього економічного форуму в Давосі у 2016 році спрогнозували уміння, які будуть актуальні для успішної кар'єри у 2020 році в порівнянні з 2015 роком. На їхню думку, у 2020 році найбільш вагомими вміннями стануть здатність до комплексного розв'язання проблем, критичне мислення та креативність, у той час як у 2015 році ключові позиції займали, крім комплексного розв'язання проблем, уміння координувати дії інших та управління персоналом. Отже, сучасна конкурентоздатність означає не тільки наявність у молодого фахівця певного багажу знань, володіння іноземною мовою, особистісних якостей і здібностей, а й здатність критично мислити. Навчання критичного мислення є одним із факторів формування іншомовної комунікативної компетентності, тому вважаємо за доцільне розглянути стратегії критичного мислення в процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Аналіз досліджень. Проблема стратегій навчання розглядалася в численних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема в працях Р. Оксфорда, Дж. Конрада, М. Вільямса, Р. Бардена, Дж. Брунера, А. А. Плігіна, І. Л. Смагіної, Н. В. Чичеріної, українських науковців О. В. Любашенко, Д. С. Безуглого, О. В. Малихіна й інших. У своїх роботах О. В. Любашенко викладала питання лінгводидактичних стратегій навчання української мови студентів неспеціальних факультетів вищих навчальних закладів, Д. С. Безуглий розглядав візуалізацію як окрему стратегію навчання, О. В. Малихін акцентував увагу на формуванні індивідуальних стратегій навчання засобами комп'ютерних технологій.

Аналіз досліджень за проблемою показав, що питання впровадження навчальних стратегій, усвідомлення їхньої дієвості все актуальніші в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Проте, незважаючи на великий доробок дослідників у сфері класифікації та визначення стратегій, питання щодо визначення інноваційних стратегій у навчанні іноземної мови за професійним спрямуванням залишається актуальним.

Метою статті є аналіз науково-методичної літератури щодо уточнення поняття «стратегій», дослідження структури й принципів їхнього функціонування; надання прикладів практичного застосування стратегій критичного мислення під час навчання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Поняття «стратегія» трактується в методичній літературі по-різному. Більшість дослідників цієї термінологічної проблеми дійшли згоди, що стратегія – це спосіб використання комплексу ресурсів (і особистих у тому числі) для здобування та опрацювання інформації з метою розв'язання певної проблеми чи завдання. Н. М. Конєва, А. О. Власова виділяють прямі (стратегії пам'яті, когнітивні й компенсаторні) й непрямі (метакогнітивні, афективні або емоційні, соціальні) стратегії, які підпорядковуються трьом принципам: принципу взаємодії з освітнім процесом, принципу первинності пізнання та мислення та принципу взаємодії з інформацією, яка здобувається (Конєва, Власова, 2019: 115–117).

Аналіз науково-методичної літератури дає нам змогу виокремити базові компоненти стратегій:

- 1) цільовий, що містить цілі навчання та умови організації освітньої діяльності;
- 2) технологічний, що передбачає прийоми, способи, техніки, за допомогою яких реалізуються цілі;

3) ресурсний – містить знаходження, відбір або надання ресурсів для досягнення цілей (Смагіна, 2019: 77).

Щодо стратегій вивчення мови, в тому числі іноземної, Н. В. Чичеріна пропонує класифікацію стратегій відповідно до видів мовленнєвої діяльності: стратегії читання, стратегії говоріння, стратегії аудіювання, стратегії письмового мовлення (Чичеріна, 1996).

Заслуговує на увагу думка Т. Б. Вепревої щодо виділення стратегії збагачення словникового запасу: здогадка за контекстом, здогадка за словотвірними елементами, звертання до словника, звертання за допомогою до викладача або інших студентів (Вепрева, 2015: 85–88). Погоджуємося з дослідницею Т. А. Лопаревою, яка фокусує увагу саме на тих навчальних стратегіях, які сприяють вивченню іноземної мови, як-от: «розумна здогадка» (вплив рідної мови, наявність лінгвістичних знань, урахування контексту); перевірка гіпотези; інтеграція нових знань до системи наявних знань; паралельне використання навчальних матеріалів та інших інформаційних ресурсів; мнемічні стратегії для запам'ятовування; застосування метамовної термінології, застосування слів рідної мови й тієї, що вивчається тощо (Лопарева, 2015: 41).

Дж. К. Конрад вважає, що для вивчення іноземної мови важливе місце посідає група соціально-афективних стратегій: «ставити питання», «взаємодіяти», «мислити позитивно» (Conrad, 2006: 28).

Як показує досвід викладання в нелінгвістичному закладі вищої освіти, підвищити ефективність процесу навчання іноземної мови можливо за допомогою розгляду проблематизації освітнього процесу шляхом формування в здобувачів вищої освіти умінь критичного мислення. Оскільки багато науковців вважають формування критичного мислення одним із факторів формування іншомовної комунікативної компетентності, то вважаємо за доцільне розглянути стратегії критичного мислення для навчання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Термін «критичне мислення» ввів у наукову літературу філософ Дж. Дьюї, який розглядав його як «рефлексивне мислення» (Дьюї, 1997). Е. Глейзер визначає здатність критично мислити як:

- установку до ретельного, серйозного розгляду проблем і питань, з якими мається справа;
- знання методів логічного дослідження та міркування;
- уміння застосовувати ці методи.

Критичне мислення, як правило, включає здатність розпізнавати проблеми з метою знайти

дієві засоби для розв'язання цих проблем; зібрати й упорядкувати відповідну інформацію; розпізнати приховані припущення та цінності; розуміти й використовувати мову точно, ясно й диференційовано; інтерпретувати, оцінювати докази й аргументи; визначати логічні взаємозв'язки між висловлюваннями; робити висновки й узагальнення; перевіряти висновки й узагальнення; змінити свій світогляд, свої принципи за допомогою глибшого пізнання та розширення досвіду; перенести точні судження про певні об'єкти й характеристики в реальне повсякденне життя (Defining Critical Thinking).

На нашу думку, підвищити ефективність процесу навчання іноземної мови можливо за допомогою розгляду проблематизації освітнього процесу із залученням різних медіа й інформаційних ресурсів. Розглядаючи критичне мислення з позиції формування медіакультури, С. Шейбе й Ф. Рогоу виділяють п'ять складників критичного мислення: допитливість і бажання досліджувати; дослідження навіть тієї інформації, з якою ви згодні; скептицизм; гнучкість і об'єктивність; пошук, оцінка аргументації, здатність робити висновки (Шейбе, Рогоу, 2017: 66). О. В. Федоров виділяє поняття критичного творчого мислення як складного рефлексивного процесу мислення людини, що містить асоціативне сприймання, аналіз та оцінювання механізмів функціонування медіа в соціумі й медіатекстів у поєднанні з аудіо-візуальною уявою, віртуальним експериментуванням і логічним прогнозуванням у медійній сфері (Федоров, 2007: 102–103).

Серед стратегій критичного мислення, які використовують для навчання іноземної мови, маємо досвід застосування у своїй практичній роботі стратегій IDEAL, INSERT, 6 капелюхів де Боно, «Ріки проблем» (Лашук, 2017). Продемонструємо реалізацію стратегії IDEAL, яка передбачає розв'язання проблемних ситуацій і використовується для роботи з різними видами текстів, на прикладі комплексу занять з іноземної мови за професійним спрямуванням студентів юридичного факультету спеціальності 081 «Право». У процесі роботи було використано короткі анімаційні фільми, відео, які підходять для різного рівня володіння мовою, як-от: «The School of Crime» (<https://youtu.be/DO3m6vhQCsE>), «French Toast» (<https://youtu.be/BsQIK7D0VdU>), «Defective Detective» (<https://youtu.be/tiy1MeXzhfA>), «The Employment» (<https://youtu.be/cxUuU1jwMgM>) та інші.

Перший етап стратегії: I – Identify a problem. Визначення та формулювання проблеми

в загальному вигляді. Завдання: переглянути відео й сформулювати проблему, наприклад, «графіті – мистецтво чи вандалізм?» («The School of Crime»).

Другий етап: D – Debate a problem. Аналіз проблеми, визначення її компонентів. Завдання: поставити конкретне запитання «Як...?» без використання частки «не»: Як покарати підлітків за написи на стінах громадських будівель? Як знизити рівень злочинності серед підлітків? Яким чином розв'язати проблему з незаконним розмальовуванням громадських місць? тощо. Обираємо однакове для всіх запитання або кожна підгрупа працює зі своїм індивідуально.

Третій етап: E – Essential solutions. Основні шляхи розв'язання проблеми. Для реалізації цього етапу можливе використання методу «мозкового штурму», графічне зображення за допомогою кластерів, концептуальних карт. Будь-яка критика на цьому етапі заборонена. Пропонується використання методів креативності: еволюційного, революційного, метод синтезу й зміни напрямків. Еволюційний метод критичного мислення передбачає, що наявний спосіб розв'язання будь-якої проблеми можна змінити з метою модернізації та вдосконалення, тобто вдосконалити той спосіб, який пропонується у фільмі. Метод синтезу полягає в об'єднанні двох ідей або предметів для створення принципово нового продукту або способу розв'язання проблеми: якщо об'єднати графіті й освітній процес, можна отримати виконання домашніх завдань на стінах задалегідь обумовлених місць. Революційний метод сприяє створенню принципово нового способу розв'язання проблеми. Наприклад, революційним розв'язанням проблеми для викладача «як покарати за малюнки на стінах» може бути: «потрібно, щоб підлітки самостійно обирали собі покарання». Метод реплікації передбачає застосування звичних ідей або предметів інноваційним, незвичним для нас способом.

Четвертий етап: A – Activity. Дії або діяльність щодо втілення рішення. Відбувається аналіз усіх можливих варіантів, визначення їхніх слабких і сильних сторін, вибір оптимальних рішень, планування та схематизація реалізації способу вирішення.

П'ятий етап: L – Logical conclusions. Логічні висновки. Студенти проводять аналіз своєї роботи щодо розв'язання проблеми, порівнюють уяв-

лення та розуміння проблеми з реалізацією стратегії. Викладач проводить оцінювання або пропонує само/взаємооцінювання успішності стратегії, пропонує визначити недоліки своєї діяльності й сформулювати рекомендації щодо способів їх усунення.

На прикладі стратегії критичного мислення «Ріка проблем» формується здатність пошуку нестандартних способів досягнення поставлених цілей. Після перегляду відео (наприклад, «The Employment») викладач на дошці записує проблеми, сформульовані студентами або самим викладачем («Яким чином знайти роботу, що підходить для розвитку здібностей і самореалізації?», «Як засобами права можна захиститися від булінгу на робочому місці?» тощо). Спочатку обговорення відбувається в підгрупах, після чого студенти пишуть на стікерах шляхи розв'язання проблем та озвучують їх усій групі, прикріплюючи до дошки як символічний «місток», за допомогою якого можна перейти «річку». На таких заняттях майбутні юристи демонструють не тільки прагнення до істини й творчу сміливість, а й критичність, логічність мислення, здатність аргументовано відстоювати свою думку, що сприяє формуванню їхніх фахових компетентностей.

Висновки. Ураховуючи вищезазначене, можна дійти висновків, що використання стратегій навчання з елементами критичного й креативного мислення надають можливість викладачам іноземної мови інтенсифікувати освітній процес, проблематизувати й підвищити його комунікативну спрямованість. Поєднуючи різні види мовленнєвої діяльності під час занять з іноземної мови й залучаючи інформаційно-комунікативні технології, викладач підвищує мотивацію до вивчення мови. Крім того, застосування навчальних стратегій спонукає здобувачів вищої освіти проявляти самостійність і креативність у розв'язанні проблемних ситуацій, будувати обґрунтовані судження, надаючи логічні аргументи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Як перспективу ми вбачаємо подальші пошуки нових навчальних стратегій з метою формування в студентів умінь інноваційного, креативного й критичного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конєва Н. Н., Власова А. А. К вопросу о классификации стратегий обучения языкам. Стратегии обучения грамматической стороне говорения. *Преподаватель XXI века*. 2019. № 3. С. 113–122.
2. Смагина И. Л. Обучение студентов стратегиям самостоятельной учебной деятельности. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2019. С. 76–81.

3. Чичерина Н. В. Профессионально-ориентированное обучение гидов-переводчиков в старших классах гуманитарной гимназии. Москва : Высшая школа, 1996. 190 с.
4. Вепрева Т. Б. Стратегии обучения профессионально-ориентированному вокабуляру. *Linguamobilis*. 2015. № 2 (53). С. 83–90.
5. Лопарева Т. А. Учебные стратегии в обучении многоязычию. *Многоязычие в образовательном пространстве*. 2015. № 7. С. 38–44.
6. Conrad J. C. Lernstrategien als Voraussetzung eines modernen, schülerorientierten Fremdsprachenunterrichts: Klassifikation, Trainingsprogramme und die Rolle der Lehrbücher. Duisburg. Essen, 2006. 236 S.
7. Дьюи Дж. Психология и педагогика / пер. с англ. Н. М. Никольской. Москва : Совершенство, 1997. 208 с.
8. Defining Critical Thinking. *The Foundation For Critical Things* : web-site. URL: <http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766> (дата звернення: 12.03.2020).
9. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність : підручник для вчителів / перекл. з англ. С. Дьома ; за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ : Центр Вільної Преси, Академія Вільної Преси, 2017. 319 с.
10. Федоров А. В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. Москва : Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. 616 с.
11. Лашук Н. М. Медіакомпетентність. Технології та стратегії : навчальний посібник для студентів спеціальності 075 – «Маркетинг». Чернігів : ЧНТУ, 2017. 118 с.

REFERENCES

1. Koneva N. N., Vlasova A. A. K voprosu o klassifikacii strategij obucheniya yazy`kam. Strategii obucheniya grammaticheskoy storone govoreniya. [On the classification of language learning strategies. Strategies for learning the grammar skills of speaking]. *Lecturer XXI century*. 2019. № 3. P. 113–122 [in Russian].
2. Smagina I. L. Obuchenie studentov strategiyam samostoyatel`noj uchebnoj deyatel`nosti. [Teaching students self-study strategies.] *Journal of Volgograd State Pedagogical University*. 2019. P. 76–81 [in Russian]
3. Chicherina N. V. Professional`no-orientirovannoe obuchenie gidov-perevodchikov v starshikh klassakh gumanitarnoj gimnazii. [Professionally-oriented training of guide-translators in the upper grades of the humanitarian gymnasium]. M.: Higher school, 1996. 190 p. [in Russian].
4. Vepрева T. B. Strategii obucheniya professional`no-orientirovannomu vokabulyaru. [Learning strategies for professionally oriented vocabulary]. *Lingua mobilis*. 2015. №2 (53). P. 83–90 [in Russian].
5. Lopareva T. A. Uchebny`e strategii v obuchenii mnogoyazy`chiyu. [Learning strategies in teaching multilingualism]. *Multilingualism in the educational space*. 2015. № 7. P. 38–44 [in Russian].
6. Conrad J. C. Lernstrategien als Voraussetzung eines modernen, schülerorientierten Fremdsprachenunterrichts: Klassifikation, Trainingsprogramme und die Rolle der Lehrbücher. Duisburg. Essen, 2006. 236 S. [in German].
7. Dewey J. Psihologiya i Pedagogika. [Psychology and pedagogics]. M.: Excellence, 1997. 208 p. [in Russian]
8. Defining Critical Thinking. URL: <http://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766> (last accessed: 12.03.2020) [in English].
9. Sheibe C., Rogow F. Mediahramotnist: Pidruchnyk dlia vchyteliv. [The Teacher’s Guide to Media Literacy]. K.: Centre of Free Press, Academy of Free Press, 2017. 319 p. [in Ukrainian].
10. Fedorov A. V. Razvitie mediakompetentnosti i kriticheskogo my`shleniya studentov pedagogicheskogo vuza. [The development of media competence and critical thinking of students of a pedagogical university.] M.: Publishing House of the UNESCO WFP «Information for All», 2007. 616 p. [in Russian].
11. Lashuk N. M. Mediakompetentnist. Tekhnolohii ta stratehii : navch. posib. dlia stud. spets. 075 – Marketynh. [Media Competence. Technologies and Strategies: training book for students of speciality 075 – Marketing] Chernihiv : ChNTU, 2017. 118 p. [in Ukrainian].